

Oross András

A MAGYARORSZÁGI KAMARAI RENDSZER VÁLTOZÁSAI A TÖRÖK KIÚZÉSÉTŐL MÁRIA TERÉZIA URALKODÁSÁIG¹

Vázlatos áttekintés

Közigazgatás-, pontosabban hivataltörténetet nehéz írni. Megállapítható, hogy ez összetett mesterség: időigényes és relatív sok ismeretanyagra van hozzá szükség. Hivataltörténeti ismeretek nélkül ugyanakkor igencsak problematikus „általános” történetet írni, hiszen az intézményi háttér viszonyaiban való jártasság nélkül bizonyos megállapítások, összefüggések nem lesznek megfelelőek.² Az eredmények csak lassan jelentkeznek, éppen ezért lesz ez a tudományág — immár Michael Hochedlinger osztrák levéltáros-történész idézve — a kutatás mostohagyermeké.³

Talán nem is véletlen, hogy a Magyar Királyság területén illetékes kamarák, azaz pénzügyigazgatási szervek 16–19. századi tevékenységéről nincs is működésüket teljes egészében felölelő monográfia. Egyelőre hiányzik tehát a magyarországi pénzügyigazgatás kora újkori és újkorai történetének összefoglalása. Tagadhatatlan, hogy résztanulmányok vannak, amelyeket éppen az Országos Levéltár munkatársai készítettek. Ők — foglalkozásukból adódóan — elsősorban azokkal a szervekkel foglalkoztak részletesebben, amelyeknek iratanyaga kisebb-nagyobb mennyiségben Budapesten fennmaradt. Mivel a Magyar Kamara, a Szepesi Kamara, a Budai Kamarai Adminisztráció és részben a Szlavón Kamarai Inspekció iratanyaga „kéznél volt”, ezért ismertetésük igen sok tekintetben kielégítőnek mondható.⁴ A 16–18. században szintén működött

¹ A tanulmány *A szakszerűsödés jegyében. Hivatalok és hivatalnokok a 18. századi Magyarországon* című közigazgatás-történeti műhelykonferencián (2013. november 5., Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára) elhangzott előadás szerkesztett változata.

² *Fazekas István*: Die Verwaltungsgeschichte des Königreichs Ungarn und seiner Nebenländer (1526–1848). In: *Herrschaftsverdichtung, Staatsbildung, Bürokratisierung. Verfassungs-, Verwaltungs- und Behördengeschichte der Frühen Neuzeit*. Hrsg. Michael Hochedlinger – Thomas Winkelbauer (Veröffentlichungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, 57.) Wien–München 2010. 479–502. 502.

³ *Michael Hochedlinger*: Stiefkind der Forschung. Verfassungs-, Verwaltungs- und Behördengeschichte der frühneuzeitlichen Habsburgermonarchie. Probleme – Leistungen – Desiderate. In: *Herrschaftsverdichtung i. m.* 293–394.

⁴ A korabeli magyarországi kamarai rendszerre és az egyes kamarákra a teljesség igénye nélkül l.: *H. Pálffy Ilona*: A kamarai igazgatás bevezetése a töröktől visszafoglalt területeken. In: *Emlékkönyv Domanovszky Sándor születésének hatvanadik évfordulójára*. Bp. 1937. 474–487.; *Ember*

Alsó-magyarországi Kamaragrófság (Körmöci Kamara) vagy éppen az Aradi Prefektúra korabeli iratainak használatára vagy éppen történetére csak elvétve találhatunk — sok esetben bizony elég elnagyoltan fogalmazó — szakirodalmi hivatkozást. A Csáktornyai Kamarai Adminisztrációnak ugyan önálló levéltári fondja nem ismert, de a szerv történetéről szóló ismertető szerzője megjegyzi, hogy több adatot a Szlavón Kamarai Inspekció rendezése során talált és ezt építette be tanulmányába.⁵ Egyébként hangsúlyozottan az Országos Levéltár „E” szekciójáról (Magyar Kincstári Levéltárak) van szó, hiszen az elmúlt évtizedekben elenyészően kevesen kutatták ebből a szempontból a bécsi Udvari Kamarai Levéltár ide vonatkozó iratanyagát (kivétel talán a még többször idézendő Nagy István⁶), de példának okáért a Selmechányai Állami Központi Bányalevéltárban őrzött „Besztercebányai Bányakamara” és a Selmechányai Főkamaragrófi Hivatal iratainak kiaknázása sem történt meg.⁷ Az Udvari Kamara iratanyagát ebben a tekintetben külön kiemelem, hiszen kutatásaim során tapasztaltam páratlan adatgazdagságát erre a korszakra vonatkozóan is. Kamarai jelentések, uralkodói előterjesztések, továbbá rengeteg had-, gazdaság- és politikatörténetre vonatkozó beadvány és háttérirat maradt fenn a vastag fascikulusokban.

Győző: Az újkori magyar közigazgatás története Mohácstól a török kiűzéséig. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai III., Hatóság- és hivataltörténet 1.) 119–203. Bp. 1946.; *Nagy István:* A Magyar Kamara 1686–1848. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai III. Hatóság- és hivataltörténet 3.) Bp. 1971.; *Fallenbüch Zoltán:* Die Ofner Kameraladministration. Eine Kriegswirtschaftsverwaltung in Ungarn (1683) 1685–1709. Die Verwaltung. Zeitschrift für Verwaltungswissenschaft. 16. (1983) Heft 4. 487–505.; *F. Kiss Erzsébet:* A Csáktornyai (Kanizsai) Kamarai Adminisztráció vázlatos története 1673–1773. Levéltári Közlemények 59. (1988) 291–304.; *Szűcs Jenő:* A Szepesi Kamarai Levéltár 1567–1813. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai I. Levéltári leltárak, kincstári leltárak 7.) Bp. 1990.; *Nagy István – F. Kiss Erzsébet:* A Magyar Kamara és egyéb kincstári szervek. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai I. Levéltári leltárak 9.) Bp. 1995.; *Oross András:* A Magyar Királyság törökellenes határvédelmi rendszerének felszámolása és átszervezése. (Fons könyvek 4.) Bp. 2013. 52–62. A 18. századi viszonyok áttekintésére l.: *Fallenbüchl Zoltán:* Adalékok a magyar kamarai hivatalszervezet működéséhez a Rákóczi-szabadságharc idején. Levéltári Szemle 22. (1972) 3. sz. 37–48.; *Ember Győző:* Magyarország közigazgatása, 1711–1765. In: Levéltári Közlemények 54. (1983) 1–2. 3–100. 24–48.; *Theodor Mayer:* Das Verhältnis der Hofkammer zur ungarischen Kammer bis zur Regierung Maria Theresias. Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung. IX. Ergänzungsband. Innsbruck 1915. 178–263.

⁵ A szerző a cikk bevezetésében megfogalmazza, hogy mennyire nem tudott a szakirodalomból a kamarai szervek működésének kezdeteire adatot találni: „A leginkább nyomasztó volt a semmibe markolás a szlavón adminisztráció vegyes anyagának rendelkezésével (sic!) kapcsolatban, mivel számos adat utalt a csáktornyaival való szoros kapcsolatra, sőt, a szlavón adminisztráció kezdete és a kanizsai befejező tevékenységi szakasza – úgy látszott – egymást feltételezi: az egyik tisztázása feltétlenül kívánja a másikat. Mielőtt ez megnyugtató módon sikerült volna, az is kérdésessé vált, hogy a csáktornyai a török kiűzése után, az újszerzeményi területek igazgatására hozták létre, ugyanis elképzelhetőnek látszott, hogy újabb feladatot kapott egy már korábban is működő muraközi kamarai hivatal.” *F. Kiss E.:* A Csáktornyai Kamarai Adminisztráció i. m. 291.

⁶ Nemcsak, hogy kutatta, de a Magyar Kamara hivataltörténetéről írt monográfiájában (*Nagy I.:* A Magyar Kamara i. m.) többször hivatkozik is rájuk.

⁷ A Besztercebányai Bányakamara 1535–1852. évkörű iratai 192,97, a Selmechányai Főkamaragrófi Hivatal (1873-tól Magyar Királyi Bánya-főigazgatóság) 1524–1919. évkörű iratai 1022,40 iratfolyómétert tesznek ki. *Novák Veronika:* A szlovákiai levéltárak magyar provenienciájú fondjai és állagjai 1918-ig és 1938–1945 között. (A Kárpát-medence levéltári forrásai. 1., Fond- és állagjegyzékek 1.) Bp. 2004. 1. köt. 60–61.

A kamarák hatáskörébe elsősorban a királyi és a felségjogokon alapuló javak kezelése, a javakból befolyt jövedelmek felhasználása tartozott. Fő feladata a rendes és rendkívüli kamarai jövedelmek kezelése, a bevételek növelése, a kamarai birtokok megfelelő állapotban való megtartása volt. A kamarai rendes jövedelmek közé tartoztak elsősorban a kincstárra háramlott vagy ezen túl a kincstárra háramló birtokok jövedelmeinek, továbbá a kereskedelmi vámoknak, azaz a harmincadnak, és más vámoknak, továbbá a szabad királyi városok cenzusának és taksájának, a pénzverés jövedelmének a beszedése és felhasználása az Udvari Kamara által meghatározott célokra. A hadiadó beszedése és adminisztrálása, mint rendkívüli jövedelem az 1670-es évektől fokozatosan kikerült a kamarák kezeléséből, hiszen ezt az adót immár a vármegyéktől és városoktól közvetlenül a hadbiztosok pénztáraiba szedték be.⁸

Amikor 1527-ben I. Ferdinánd osztrák főherceg, valamint magyar és cseh király létrehozta az Udvari Kamarát, az volt a célja, hogy a rendektől független tisztviselőket állítson a pénzügyigazgatás élére, másrészt egy szakszerű, kollegiális formában működő tanácsadó szerv segítségével irányítsa birodalma pénzügyeit. Ez nemcsak a bécsi központú Udvari Kamarára, de a 17. századra megszilárduló gyakorlatnak megfelelően a többi tartományi kamarára is igaz volt. Általában egy országnak csak egy kamarája volt, ám a Magyar Királyság — mint oly sok minden másban — e téren is eltérő képet mutatott. A török jelenlét eredményezte hadi gazdálkodás miatt volt szükség a 16. században olyan pénzügyi szervekre, amelyek megfelelően tudták irányítani a pénzügyek mellett a katonaság számára fordítandó jövedelmeket is.

A török kiűzését követően még széttagolt magyarországi pénzügyigazgatási rendszert majd csak Mária Terézia uralkodása elején, 1741-ben próbálták egységesíteni a magyar országgyűlés által hozott végzések. A tanulmány ezért koncentrálni tehát a 18. század első felének tendenciáira, a legfontosabb adatok kiemelése mellett néhány hivatalnok pályája is felvillan.

A magyar pénzügyigazgatás szervezete a 18. század elején

Az összefoglalás kiindulópontja a török kiűzése: az 1680–1690-es években a Magyar Királyság területén több megváltozott feladatokkal felruházott kamara is működött és járult hozzá a Habsburg Monarchia állandó hadseregének finanszírozásához. Az ország nyugati és északnyugati területén a Magyar Kamara, az északkeleti területén a Szepesi Kamara volt illetékes, a Budai Kamarai Adminisztráció az újszerzeményi területek nagyobb részét, a Csáktornyai Kamarai Adminisztráció 1694. évi megszűnéséig változó nagyságrendben a dél-dunántúli és a Dráván túli részeket felügyelte, nem beszélve az 1695-től működő szlavóniai pénzügyigazgatási szervekről, az 1700 körül megszilárduló Aradi Prefektúráról és az alsó-magyarországi bányászatot irányító Udvari Kamaráról. A Magyar Kamara — hagyományaira is tekintettel — ugyan rendsze-

⁸ Nagy István: A Magyar Kamara adóigazgatási tevékenysége a XVI–XVII. században. Levéltári Közlemények 56. (1995) 29–51. és Oross A.: A törökellenes határvédelmi rendszer i. m. 222–223., 230–234.

resen nyilvánított véleményt országos ügyekben, mégis a gyakorlatban a többi kamarának mellérendeltje volt, ha nem is azonos súllyal. A rendszert az Udvari Kamara oly módon egészítette ki, hogy egyrészt illetékes volt az alsó-magyarországi bányászat és pénzverés tekintetében, másrészt az előbb említett szervek munkáját felügyelte.

Az 1527-ben megalapított Magyar Kamarának az egész Magyar Királyságra kiterjedő területi illetékessége már 1567-ben, a Szepesi Kamara létrehozásakor csorbát szenvedett. A felső-magyarországi jövedelmek jobb kezelése és az ott állomásozó katonaság jobb ellátása érdekében a Kassa székhellyel működő pénzügyigazgatási szerv működési területe elviekben Szepes, Sáros, Abaúj, Torna, Gömör, Pest, Solt, Borsod, Heves, Zemplén, Ung, Bereg, Ugocsa, Máramaros, Szatmár, Szabolcs, Belső- és Külső-Szolnok, Kraszna, Bihar, Békés, Zaránd, Csongrád, Csanád, Arad, Torontál, Temes vármegyékre terjedt ki a 16–17. század folyamán. A két „hagyományos” kamara mellett működött a középkori hagyományokkal rendelkező Alsó-magyarországi Főkamaragróf és az alárendelt Selmecebányai és Körmöcbányai Alkamara, továbbá a Körmöci Pénzverde és a besztercebányai rézvállalat, amelyek pénztári, igazgatási és számvevőségi ügyekben 1635 óta, az Alsó-ausztriai Kamara megszüntetését követően⁹ közvetlenül az Udvari Kamara igazgatása alá tartoztak.

Bizonyos birtokok — mondhatni hagyományosan — kikerültek a Magyar Kamara illetékessége alól és közvetlenül Bécsből irányították őket. Közülük a magyaróvári és a lipótvári uradalmak példáján keresztül láthatjuk ezt a folyamatot.

A magyaróvári uradalom Mohács után előbb királynéi, majd királyi birtok lett. I. Ferdinánd 1548-ban a Mária királynétól átvett birtokokat (Magyaróvár, Zólyom, Lipcse és Végles uradalmakat), a körmöcbányai és selmecebányai kamarákat és az alsó-magyarországi bányavárosokat, valamint a pozsonyi főharmincadot a Magyar Kamara igazgatása helyett az Alsó-ausztriai Kamarára bízta. A 17. században a Harrach, illetve a Draskovich család is zálogba vette Magyaróvárat, de 1672 óta ismételen királyi kézben volt. A Moson megyében meghatározó szerepet vivő magyaróvári uradalmat a 17–18. század fordulóján egy adminisztrátori rangban álló tisztségviselő igazgatta.¹⁰ Az adminisztrátor kiválasztása és megbízása az Udvari Kamara hatáskörébe tartozott, és általában komoly összeget kellett lefizetnie — pontosabban: az egykorú megfogalmazás szerint kölcsönöznie — a jelöltnek. 1694 augusztusában az újonnan kinevezett adminisztrátor, Johann Adam Xaver Schad 50 000 forintot tett le évi hat százalékos kamatra a kincstárnak.¹¹ Az uradalom jövedelmeit a korábbi századokban

⁹ Inventare Österreichischer Archive. VII. Inventar des Wiener Hofkammerarchivs. Wien 1951. 5.

¹⁰ Az uralkodó család birtokaira részletesen l. *Kenyeres István*: A királyi és királynéi „magánbirtokok” a 16. században. Századok 138. (2004) 1103–1148., Magyaróvárra különösen: 1126–1136.

¹¹ Österreichisches Staatsarchiv (a továbbiakban ÖStA), Allgemeines Verwaltungsarchiv (a továbbiakban AVA), Finanz- und Hofkammerarchiv (a továbbiakban FHKA), Hoffinanz Ungarn (a továbbiakban HFU), 1. Aug. 1694 r[ote] N[umme]r 364. fol. 1–5. Csak összehasonlításként, az ugyan ezen a napon kinevezett győri éllemezési igazgató, Johann Christoph Oswald öt százalékos kamatra 15 000 forintot adott kölcsön. Uo. fol. 6–15.

megismert módon igyekeztek a katonaság közvetlen ellátására fordítani. 1694-ben például elrendelték Johann Franz Popowich adminisztrátornak, hogy a Frankenberg-féle öt budai szabad század évi ellátmányából 5000 forintot az uradalom utaljon ki. A pénzt az Udvari Hadi Fizetőhivatal nyugtája ellenében kellett Johann Eckler hadbiztosnak kiadni.¹²

A zálogba adás a 18. század elején is meglévő gyakorlat volt: 1715-ben a bécsi városi bank vette zálogba 15 évre a több esetben is az államadósságok fedezetéül szolgáló Magyaróvárat.¹³ 1746-ban története során első ízben kapta meg egy magyarországi székhelyű kormány szerv, mégpedig a Magyar Kamara, és mint állami birtok kezelte egészen 1764-ig. Ekkor Lotharingiai Ferenc német-római császár megvásárolta ugyan, de továbbra is a pozsonyi székhelyű kamara kezelésében maradt.¹⁴ A ráckevei, béllyei uradalmakkal egyetemben ugyanakkor a magyaróvári uradalom kezeléséért is „bért kellett fizetni a bécsi udvari pénztárba.”¹⁵

A Vág folyó mentén 1665–1670 között az akkori legkorszerűbb hadmérnöki elvek szerint megépített Lipótvárhoz — a 16. században már bevált gyakorlat szerint¹⁶ — egy uradalmat rendeltek, amelynek élén tiszttartó, azaz provizor állt. A kincstár 1665-ben vásárolta meg Forgách Ádám Nyitra megyében, Galgóc közelében a Vág folyó jobb partján fekvő birtokait (Veresvár, ma Vágvörösvár; Medonic, ma Vágmedence; Drahoc, ma Vágdebrőd), amelyek értékét mintegy 30 000 forintra becsülték. A tiszttartónak adott utasítás világosan kimondta, hogy negyedéves számadásait vagy az Udvari Kamarának vagy az Alsó-ausztriai Számvevőségnek köteles benyújtani felülvizsgálatra, továbbá egyedül az Udvari Kamarának tartozik engedelmességgel és senki másnak.¹⁷

Általános, a 16. századtól élő gyakorlat volt, hogy a bécsi Udvari Kamara közvetlen kezelésében lévő kamarai jövedelmek elsősorban nem a kincstár közvetlen bevételeit gyarapították, hanem különböző kölcsönök törlesztésére költötték le azokat. A magyaróvári, a likavai, saskói uradalmak, vagy éppen a magyarországi réztermelés bevételei a korábban felvett hitelek részleteit finanszí-

¹² ÖStA AVA FHKA HFU 28. Julius 1694. r. Nr. 364. fol. 692.

¹³ Nagy I.: A Magyar Kamara i. m. 67–68.

¹⁴ Ember Gy.: Magyarország közigazgatása i. m. 28. és Nagy I.: A Magyar Kamara i. m. 117.

¹⁵ Nagy – F. Kiss: Magyar Kamara i. m. 215.

¹⁶ A kérdéskörre összefoglalóan l. Kenyeres István: Uradalmak és végvárok. A kamarai birtokok és a törökellenes határvédelem a 16. századi Magyar Királyságban. (Habsburg Történelmi Monográfiák 2.) Bp. 2008.

¹⁷ A vár és az uradalom 1666. évi összeírásának töredékét és a határjárás adatait l. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest (a továbbiakban MNL OL), E 156, Magyar Kamara Archivuma, Urbaria et Conscriptioes, Registrata 69:73. 1669–1684 között Johann Sigmund Gmainer, 1684–1687 között Johann Leonhard Herdegen, 1687–1694 között Franz Paris Staudacher, 1695–1701 között a korábbi élelmezési igazgató, Jeremias Grosspeutner volt az udvarbíró. 1701. július 18-án az addig érsekújvári élelmezési tiszttartó, Wolf Sigmund Jaryt nevezte ki az Udvari Kamara lipótvári provizorrá, aki egyúttal megkapta az élelmezési igazgató, az erődítési számvevő és a sóértékesítő pozíciókat is. „... also würdt ihme Staudacher selbige erbahrlich und treulich von Jahr zu Jahr mit viertl jährig zu unserer Hofcammer oder N.Ö. Buchhlaterey einschickhen Summari Extracten, abzugeben obligen (...) in dem übrigen aber mit allem gehorsamb undt Respect an unsern kay. Hoffcammer allein und niemandt andern gewissen seyn...” — Staudacher utasítása l. ÖStA AVA FHKA HFU 2. Okt. 1687 r. Nr. 317. fol. 445–455.

rozták.¹⁸ Ugyancsak ilyen ügkörnek, pontosabban jövedelemnek számítottak az alsó-magyarországi bányavárosi kamarák és a sókereskedelem is.

A 16. századtól élő gyakorlat szerint a bányászat és a pénzverés ügköre mellett tehát a sóügy igazgatása is az Udvari Kamara hatáskörébe tartozott a 17. század utolsó éveiben, igaz rendszeresen bérbe adta a sóval való kereskedés jogát.¹⁹ A sómonopólium az 1690-es években nagy bevételekhez juttatta a kincstárat, de még inkább a sókereskedelem bérlőit, elsősorban a bankár és hadi vállalkozó Samuel Oppenheimert.²⁰ A nagy átszervezésre a század utolsó évében, 1699-ben került sor. Az Udvari Kamara — látva a sókereskedelemben rejlő nagy lehetőséget — önálló hivatalszervezetet létesített, amelynek élére Lorenz Michael Bonifacio Dizen von Felsenthal udvari kamarai tanácsost helyezték. A Pest központtal működött — pontos nevén: „*Das königliche Hungarische und Siebenbürgisches Salz Regalis Einnehmeramt zu Pest*” — hivatal jövedelmei évről évre jelentősen növekedtek. A hivatal bevételeinek egy részét az Udvari Fizezőhivatal számadáskönyveiben rendszeresen lekönyvelték: 1699-ben 52 500, 1701-ben 272 990, 1702-ben 478 483 és még 1703-ban is 271 977 forintot jegyeztek fel.²¹ A feltüntetett összegek változó nagyságú része azonban nem készpénzben érkezett Bécsbe, hanem — a már megszokott módon — előre meghatározott költséghelyekre, illetve tartozások kiegyenlítésére fordították. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a sóeladás bevételei jóval nagyobbak lehettek a 18. század első felében: Bakács István számadatai szerint 1699-ben 252 435, 1700-ban 636 271, 1721-ben 1 183 202 forint tiszta jövedelem származott belőle.²² Az 1741. évi 14. törvénycikkben a magyar országgyűlés is elrendelte a sóügy igazgatásának a Magyar Kamara kezébe adását, amelynek végrehajtása végül Mária Terézia 1743. március 15-i rendeletével kezdődhetett meg.²³

A Magyar Kamara térnyerése a 18. század első felében

A kamarai szervezet igazán nagy horderejű módosulása végül az 1683-ban megindult törökellenes háború eredményeként következett be. A jelentős terü-

¹⁸ Vö. Nagy I.: A Magyar Kamara i. m. 67–68.

¹⁹ A sóügy 17. század végi és 18. század eleji viszonyaira l. Bakács István János: A sómonopólium Magyarországon III. Károly korában. Századok 67. (1933) 611–653.; Fallenbüchl Zoltán: A sóügy hivatalnoksága Magyarországon a XVIII. században. Levéltári Közlemények 50. (1979) 225–282.; Maksay Ferenc: A Magyar Kamara Archívuma. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai I. Levéltári leltárak 8.) Bp. 1992. 160–163.; Nagy I.: A Magyar Kamara i. m. 32.

²⁰ A sókereskedelemben bekapcsolódó nádor, Esterházy Pál és a hadi vállalkozó Samuel Oppenheimer üzletét már korábban részletesen feldolgozták: Sinkovics István: Esterházy Pál nádor és az erdélyiek kereskedelmi társasága. Bp. 1937.; Szakály Ferenc: Oppenheimer Sámuel működése, különös tekintettel magyarországi kihatásaira. Bp. 1971. (Magyar-zsidó oklevéltár XIV.) 31–78.

²¹ ÖStA AVA FHKA Hofzahlambücher 1699 fol. 50r–v; 1701 fol. 7v–11r; 1702 fol. 10r–14r; 1703 fol. 4r–7r.

²² Bakács I.: A sómonopólium Magyarországon i. m. 651.

²³ Nagy – F. Kiss: Magyar Kamara i. m. 125. Az 1741. XIV. törvénycikk a magyar kamaráról ki mondja „2. § Hogy továbbá mindaz, ami Magyarországon és a hozzá kapcsolt részekben a királyi kincstárra néz, következésképpen tehát a só- és bányaiügy is, ugyancsak a magyar királyi kamarának (melynek ez országgyűlés tartama alatt a szegedi sáfárság is alája adatott) rendeltessék alá.” Lásd Corpus juris Hungarici. Magyar törvénytár. 1000–1895. 1740–1835. évi törvénycikkek. Ford. Csiky Kálmán, magyarázatokkal és utalásokkal kíséri Márkus Dezső. Bp. 1901. 29.

leti gyarapodást megérő Magyar Királyságban szükségszerűen újra kellett gondolni a 16. században kialakult pénzügyigazgatási rendszert. A visszafoglalt országrészek igazgatásának megszervezése mellett a formálódó állandó hadsereg folyamatos jelenléte és ellátásának helyi biztosítása is indokolta új szervezeti formák kialakítását. Bécsből úgy tűnt, hogy erre a feladatra a Magyar Kamara a maga nagyfokú önállóságával nem alkalmas, éppen ezért döntöttek úgy, hogy a háború idején egy (vagy több), csak az Udvari Kamara alá rendelt kamara megfelelőbben fogja szolgálni az udvar érdekeit.²⁴

Érdemes tehát áttekinteni a legfontosabb területi és igazgatási változásokat a 18. század első felében is! 1695-ben Eszék székhellyel megalakult a Szlavón Kamarai Inspekció, miután a már említett Csáktornyai Kamara megszűnt.²⁵ A szlavón területek pénzügyigazgatása terén az 1716–1718. évi török háború hozott újabb változást. Hosszas előkészítés után 1723-ban ugyanis új instrukciót kapott a felügyelőség és illetékessége a Szerémség területével is növekedett. Neve innentől kezdve Cameral Oberdirektion, azaz főigazgatóság lett. Élén a helyi viszonyokban járatos tisztviselő állt, Alexander Johann Kallaneck (más források szerint Kolarek, akinek emlékezéseit a Rákóczi Tükör c. kiadványban is lehet olvasni²⁶), ő egyúttal a rác nemzet királybírája pozíciót is betöltötte. Ezen utóbbi pozíció mibenlétét még további kutatásoknak kell tisztáznia.²⁷ Már az 1700-as évek elején megtaláljuk a hivatal személyzetében az ellenőrt (contralor), aki a számadási ügyeket vitte, és aki 1723-tól a hivatalok ellenőrzése mellett a kamarai és hadiadó-számadásokat is készítette. Az Eszék központtal működő kamarai adminisztráció két fontos „vidéki” alárendelt hivatallal rendelkezett, a péterváradai és pozsegai provizorátussal, illetve harmincaddal. Tekintettel arra, hogy a szlavóniai területen működő kamarai szerv, a többi magyarországi kamarához hasonlóan közigazgatási és jogszolgáltatási feladatokat is ellátott, megmaradt iratanyaga igen fontos a terület története szempontjából.

Az 1741. évi 18. törvénycikkben a magyar országgyűlés hozott törvényt több más terület mellett Szlavónia „bekebelezéséről” a Magyar Királyságba.²⁸

²⁴ Az elképzelések szerint három kamarai adminisztráció Buda, Kassa és Csáktornya székhelyekkel igazgatta volna a Magyar Királyság pénzügeit. *H. Pálffy I.: A kamarai igazgatás bevezetése i. m. 474.*

²⁵ A Muraköz birtoklástörténetére és a kamara megszűnésére l. *F. Kiss E.: A Csáktornyai Kamarai Adminisztráció i. m. 291–294.*; A muraközi uradalom gazdasága és társadalma a 17–18. században: válogatott források. Vál., s. a. r., a bevezető tanulmányt és a mutatókat készítette: Gyulai Éva – Horváth Zita – Turbuly Éva. (Zalai Gyűjtemény 68.) Zalaegerszeg 2010. 14–16. és 448–453.

²⁶ Rákóczi tükör I. Naplók, jelentések, emlékiratok a Rákóczi-szabadságharcról. (Millenniumi magyar történelem, Források.) Bp. 2004. 450–480.

²⁷ Rövid életrajza szerint pontos címe: „Cameralprefekt in dem ganzen Poseger Landt, sambt der Kleinen Wallachey und denen Districten Orahovicz, Czernik, Nassiz und Wutschin sambt den völligen Saustromb, wieauch Judex Regius Gentis Rascianae cum exemptione a quovis magistratu etiam comitatensi et civitatensi jenseits der Donau in Schlavonien”. *Heckenast Gusztáv: Ki kicsoda a Rákóczi-szabadságharcban? Életrajzi adattár. S. a. r, kieg. és az előszót írta: Mészáros Kálmán. (Historia Könyvtár, Kronológiák, adattárak 8.) Bp. 2005. 214.*

²⁸ Az 1741. évi 18. törvénycikk Erdélyről, valamint a Magyarországhoz tartozó megyék, kerületek és vidékek visszacsatolásáról és bekebelezéséről kimondja „3. § Továbbá, hogy az ugynevezett katonai helyek is, melyek Bács, Bodrog, Csongrád, Arad, Csanád és Zaránd vármegyékben fekszenek, az ország és a vármegyék hatósága alá visszaálltassanak és vettessenek; és a tömösi, szerémi és

Kamarai téren a tényleges végrehajtásra ismételten néhány évet kellett várni, amikor az uralkodó 1746. május 18-ai rendeletében a terület kincstári ügyeinek igazgatására a Magyar Kamarát jelölte ki. Területi illetékességének határai ekkor északon és keleten a Duna, illetve a Dráva, míg nyugaton Horvátország, délen pedig a határőrvidéki ezredek alkották. 1750-ben a korábbi főigazgatóságot megszüntette a Magyar Kamara és helyette — az ország többi területéhez hasonlóan — kamarai adminisztrációt, jelen esetben a Szlavón Kamarai Adminisztrációt hozta létre.²⁹

A horvátországi területek kamarai igazgatására a Magyar Kamara alárendeltségében működő Csáktornyai Kamarai Adminisztráció két külön hivatalnokot is foglalkoztatott. Az 1670. évi Zrínyi-Frangepán birtokok elvételét követően ugyanis külön a tengermelléki javakért (*administrator portus Buccarensis reliquorum bonorum maritimo-fiscalium*), illetve a muraközi birtokokért (*administrator insulano et croatico fiscalium* illetve *administrator Csáktornyaiensis*) felelős tisztviselő dolgozott.³⁰ A Zágrábi Kamarai Adminisztráció megalakításáig (1756) a horvátországi területen előforduló kamarai ügyekben tehát a Magyar Kamara intézkedett. Pozsonyból irányították a kamara helyi képviselőjeként kinevezett fiskális prokurátort, aki Zágráb, illetve Varasd székhellyel működött. A Dráva-Száva folyók közének nyugati felében, illetve a Varasd, Kőrös és Zágráb vármegyékben található harmincadokat és egyéb vámokat, valamint a kincstári birtokokat is igazgatta, ugyanakkor hangsúlyozandó, hogy a horvátországi katonai Határőrvidék területének pénzügyi kérdéseiben nem volt illetékes.³¹

A katonai és a kamarai érdekek összehangolására az Udvari Kamara Johann Georg Harrukern élelmezési biztost nevezte ki Aradra, mint kamarai biztos. Egy évvel később Harrukernt átvezényelték az itáliai frontra az élelmezési ügyek ottani felügyeletére és helyére a Budai Kamarai Adminisztráció szegedi prefektusa, Johann Bernhard Herdegen von Chlum került. Herdegen előbb ideiglenes jelleggel látta el hivatalát, majd 1701 májusában már inspektori minőségben szerepelt.³² Herdegen kettős függését végül leváltása után 1703-ban szüntették meg. 1703 nyarán a Budai Kamarai Adminisztráció szegedi prefektusi hivatalát felszámolták, egyúttal Joseph Cometet kinevezték provizorrá és harmincadossá úgy, hogy felettese az új aradi inspektor, Matthias Führer lett.³³ Az aradi kincstári igazgatás esetében is megfigyelhető a törekvés, hogy bizonyos jövedelmek bérbeadásával minél gyorsabban jusson pénzhez a kincstár. A Magyar Kamara alá tartozó harminca-

alsó-szlavoniai kerületek, mihelyt a viszonyok nyugodtabb állapotra jutnak, hasonlóképpen az országba visszakebeleztesse és joghatósága alá rendeltessenek: e végett a királyi szent felségtől biztosok fognak kiküldetni.” L. Magyar Törvénytár i. m. 31.

²⁹ A Szlavón Kamarai Adminisztrációra l. Nagy – F. Kiss: A Magyar Kamara i. m. 153–155., 431–460.

³⁰ F. Kiss E.: A Csáktornyai Kamarai Adminisztráció i. m. 291–294.

³¹ Nagy – F. Kiss, Magyar Kamara i. m. 152–153., 477–480.

³² Az aradi vár kiépítésének és a kamarai berendezkedésnek az ügyeit lásd ÖStA AVA FHKA HFU 11. Mai 1701. r. Nr. 412. fol. 375–451.

³³ ÖStA AVA FHKA HFU 29. Mai 1703. r. Nr. 427. fol. 400–406., 423–424., 427–432. és MNL OL E 280 Budai Kamarai Adminisztráció, Hofbefehle (a továbbiakban E 280) 1703. máj. nro. 22.

dokkal együtt a Szepesi Kamara alá tartozókat, illetve az aradi és szegedi harmincadokat is uralkodói rendelettel adták bérbe 1728–1731 között Konrad Wolfgang Neffzer kamarai tanácsosnak.³⁴ Az Arad, Temes és Hunyad megyei állami birtokok felügyeletére nemcsak a 18. században állítottak fel külön hivatalt, de egy ilyen önálló hivatal működött egészen 1918-ig hasonló feladatokkal, csak más igazgatási környezetben. Ez volt az Aradi Jóságigazgatóság, amely 1899-ig a M. Kir. Pénzügyminisztérium, majd azt követően a M. Kir. Földművelésügyi Minisztérium alá volt rendelve.

A kamarai szervezet terén jelentős módosulás a Rákóczi-szabadságharc idején következett be. Megjegyzendő, hogy a Rákóczi Ferenc vezette „kuruc” államigazgatás a kamarák hivatali hálózatát érintetlenül hagyta, és talán bíztak is az apparátus csatlakozásában.³⁵ Az 1686-tól működött Budai Kamarai Adminisztrációt 1709 júniusában a bécsi Udvari Kamara rendeletével megszüntették és hivatalait a Magyar Kamara alá helyezték. A Magyar Kamara részéről Johann Viechter von Grueb kamarai tanácsost küldték ki a budai viszonyok felmérésére. A tomboló pestisjárvány idején a városba érkezett tisztviselő „elkese-rítő képet” nyújtott az ottani tisztviselők helyzetéről.³⁶ Budán egyébként Christoph Georg Zenneg volt főpénztárost inspektori minőségben a Magyar Kamara alárendeltségében tovább alkalmazták. Az ő területi illetékessége és feladatai az új rendelkezés következtében jóval korlátozottabbak voltak. A szakirodalom megfogalmazása szerint a budai kamarai kerület Somogy, Baranya, Tolna, Fejér, Esztergom, Pest és Heves megyék területére terjedt ki. A budai, pécsi, szigetvári és szolnoki provizori hivatalok a kincstári birtokok gyakori eladományozása miatt egyre kisebb gazdálkodást folytattak. A harmincadhivatalokat (Buda, Székesfehérvár, Vác, Szolnok, Kanizsa, Vörösmarton, Újpalánka, Eger, Hatvan, Esztergom) és a többi belső vízi- és szárazvámok számát egyre redukálták, így a kamarai jövedelmek is folyamatosan apadtak. A csökkenés eredményeként az 1720-as évek elején az Inspektorátus pénztári hivatalát megszüntették és helyette a pénzkezeléssel a budai harmincadhivatalt bízták meg. A zsugorodás olyannyira szembeszökő, hogy Zenneg 1728. évi halála után a budai inspektori hivatalt is felszámolták, és hatáskörét előbb egy pénztári hivatal, majd 1743-tól a harmincadhivatal vette át.³⁷

A kamarák belső viszonyai

A kamarák szerteágazó belső ügyvitelének részletes ismertetése helyett csak néhány csomópontra érdemes jelen vázlatos áttekintés keretében felhívni

³⁴ Nagy I.: Magyar Kamara i. m. 96. A bérlet az első évre 190 000 forint volt, ami évente további 1000 forinttal emelkedett. A Neffzer család már a 17. század végén is kamarai szolgálatban állt, az Udvari Kamara által igazgatott likavai uradalomban töltötték be jelentős pozíciókat. Johann Leonhard Neffzer, majd 1699-től, fia Johann Jakob Neffzer likavai provizor és élelmezési igazgató. ÖStA AVA FHKA HFU 1. Juni 1699. r. Nr. 399. fol. 9–15.

³⁵ *Fallenbüchl Z.*: Adalékok a magyar kamarai szervezet i. m. 39.

³⁶ Uo. 41. és MNL OL E 41 Magyar Kamara regisztrátúrája, *Litterae ad cameram exaratae* 1710. nro. 57., 117., 149.

³⁷ Nagy – F. Kiss: Magyar Kamara i. m. 146–148. és 426–429.

a figyelmet. Mindezt annak fényében tehetjük meg, hogy az Udvari Kamarában a 17. század végén általánossá vált ügyintézés hogyan tudott a Magyar Királyság területén illetékes kamaráknál is megvalósulni. Az Udvari Kamara hatásköre a kamarai-kincstári birtokok felügyeletére és irányítására, az udvartartás költségeinek folyamatos fedezésére terjedt ki, továbbá az „államköltségvetés” és a katonai kiadások összeállítása és a befolyt jövedelmek szétoosztása, valamint az azok feletti ellenőrzés tartozott feladatai közé. Talán legfontosabb jogköre mégis a pénzek feletti szinte korlátlan rendelkezés, az utalványozási jog volt, amelyet az alatta álló kamarák és pénztárak felé valósított meg. Ügyintézésére ekkoriban jellemző volt, hogy egy-egy nagyobb horderejű ügy megtárgyalására külön bizottságokat hívtak életre, akik bizottsági üléseken alakították ki az uralkodó elé terjesztendő véleményüket. Önálló számvevőhivatallal nem rendelkezett, ezt az ellenőrzési jogkört az ún. Alsó-ausztriai Számvevőség látta el.³⁸

A Magyar és Szepesi Kamara pénzkezelése nem volt önálló a 18. század első évtizedeiben. Azaz, önállóan nem utalhatott ki összegeket, meg kellett várnia az Udvari Kamara rendeletét, amit aztán végre kellett hajtania. Mint arra a szakirodalom is felhívja a figyelmet, a Ministerialis Banco Deputatio 1714. évi megalakulása után a Habsburg Monarchia összes tartományában bevezették az új rendszert, miszerint a kamarák pénztárait a bankalítás fiókpénztáraivá szervezték át. 1718-ban a Magyar Kamara egykori pénztára helyett Pozsony székhellyel szerveztek bankképviselőt, de ugyanezt tették meg Kassán a Szepesi Kamara és Szegeden az Arad-Szegedi Kamarai Prefektúra esetében. Külön megemlítendő, hogy az említett fiókpénztárak nemcsak a kamarai jövedelmeket kezelték, de hadi pénztárként is funkcionáltak ezekben az évtizedekben, hiszen itt adminisztrálták a hadiadót is, amelyet az egyes vármegyék hivatalsszervezete szedett be és juttatott el hozzájuk. Az uralkodó a bankalítást fiókjaival együtt 1745-ben megszüntette, és a kincstári jövedelmek pénztári kezelését újra a kamarák hatáskörébe utalta. Magyarországon a pozsonyi, kassai és szegedi bankfiókok helyébe ismételen kamarai főpénztárak léptek.³⁹

A kamarákra ebben az időszakban már általánosan jellemző volt, hogy kollegiális formában döntöttek, a hivatal vezetőjének munkáját kamarai tanácsosok segítették. Ez persze nem volt újdonság a két régebbi, azaz a pozsonyi és a kassai kamara esetében, de a Budai Kamarai Adminisztrációnál 1694-ben,⁴⁰ a Szlavón Kamarai Főigazgatóságnál pedig csak 1732-ben⁴¹ vezették be a rendszert. A kamarai hivatalnokok kinevezésénél egyébként nagy hangsúlyt fektet-

³⁸ Az Udvari Kamara 17. század végi történetére l. újabban *Hansdieter Körbl*: Die Hofkammer und ihr ungetreuer Präsident. Eine Finanzbehörde zur Zeit Leopolds I. Wien 2009. (Veröffentlichungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung 54.), különösen az 1672. évi instrukció és az Udvari Kamara hivatali könyvecskéje részletes ismertetését a 73–87. és 374–434. oldalakon.

³⁹ A Habsburg Monarchia pénzügyigazgatásában történt legfontosabb 18. század eleji változásokat kiválóan foglalta össze *Nagy I.*: A Magyar Kamara i. m. 18–23. és 75–77.

⁴⁰ Georg Prunner erdőmester és provizor kinevezése a Budai Kamarai Adminisztráció első tanácsosává, ugyanakkor Georg Christoph Zenneg, a főpénztár vezetője kinevezése tanácsossá. ÖStA AVA FHK HUFU 28. April 1694. r. Nr. 362. fol. 198–218. és MNL OL E 280 1694. ápr. nro. 15.

⁴¹ *Nagy – F. Kiss*: A Magyar Kamara i. m. 433. A kollegiális ügyintézésben a főigazgató, a számvevőség vezetője és a kincstári ügyész jeleskedtek.

tek a nemzetiségi nyelvek ismeretére. Martin Zemliak szlavón inspektori kinevezése kapcsán hivatali utasításában kiemelték, hogy nemcsak van hadi előképzettsége (hiszen korábban a Muraközben lévő Hodosán várában volt vajda), de rendelkezik a helyben lakos rácok nyelvének ismeretével is.⁴² A Budai Kamarai Adminisztráció tisztségviselőinek kinevezésekor az Udvari Kamara minden esetben nézte a jelöltek esetében, hogy mely nyelveken tudnak nemcsak a kormányservekkkel, de a helyi közigazgatás embereivel is kommunikálni. Az 1689-ben a székesfehérvári, illetve a szolnoki provizor és harmincados állások betöltésére jelentkező jelöltek számbavételekor hangsúlyozták, hogy pl. Lorenz Vanossy a latin, a magyar, a német és az itáliai (wällisch), továbbá Heinrich Wenzel Kobilca a német, a cseh, a szlovák és a latin nyelveket bírta.⁴³

A kamarák mellett a 18. század elején már általános volt, hogy külön számvevőség is működött, ami számviteli ügyekben segítette a hivatal vezetőjének munkáját. Az újonnan alakultak közül a Budai Kamarai Adminisztráció esetében ismert, hogy az 1690-es évek közepén már működő számvevősége volt. Az adminisztráció ügyeinek vizsgálatára 1694 őszén Budára érkezett Johann David Palm kamarai tanácsos arról jelentett⁴⁴ az Udvari Kamara felé, hogy nagy mennyiségben talált az adminisztráció alárendelt hivatalaitól beérkezett ellenőrizetlen és feldolgozatlan számadást, és a szorgalmat sem látta a tisztviselőknél. Tehát Palm udvari kamarai tanácsos már egy működő számvevőségi szervezetet talált Budán, amit az egyes kinevezések is megerősítettek.⁴⁵ Palm azonban ezt a szervezetet keményen kritizálta. A számvevőség vezetője Johann Ludwig Kollerről példának okáért azt írta, hogy olyan számadást is jóváhagyott, amit a számadást készítő hivatalnok eleve elrontott. Finoman utalt arra is, hogy Koller az igazgatói címre is méltatlan, sőt fölé még egy irányítót is elképzelhetőnek tartott. Palm egyébként olyannyira súlyosnak ítélte a helyzetet, hogy ha nem rendelnek ki egy gyakorlott számvevőt és hivatalnokokat az Udvari Kamarától, illetőleg az Alsó-ausztriai Számvevőségtől, akkor előfordulhat, hogy Őfelsége a Budai Kamarai Adminisztráció által folytatott tényleges gazdálkodási tevékenységről sosem értesül pontosan. A problémát végül a jelentés hatására Johann Adam Thau, a Szepesi Kamara volt kancellistája áthelyezésével orvosolták, aki ezt követően végleges szervezetet adott a számvevőségeknek.⁴⁶

A kamaráknak alárendelve működtek a kamarai pénztárak is, ahová a bevételek érkeztek az alsóbb rendű hivataloktól és ahol a kiadásokat is adminisztrálták. Alárendelt hivatalok közé kell érteni az állami birtokok működését felügyelő prefektusokat, illetve provizorokat, valamint a kereskedelmi vámbevételekkel foglalkozó harmincadosokat. A hivatalnokok mellett nagy mennyiségű ki-

⁴² Zemliak kinevezésére és a Szlavón Inspekciónak megalakítására l. ÖStA AVA FHKA HFU 2. März 1695 r. Nr. 368. fol. 355–379. és uo. 5. Okt. 1701. r. Nr. 415. fol. 150–274.

⁴³ A Budai Kamarai Adminisztráció új hivatalnokai kinevezésére l. ÖStA AVA FHKA HFU 1. Juni 1689. r. Nr. 330. fol. 7–13.

⁴⁴ Johann David Palm jelentését l. ÖStA AVA FHKA HFU 28. September 1696. r. Nr. 379 fol. 720–775.

⁴⁵ Nagy – F. Kiss: A Magyar Kamara i. m. 423.

⁴⁶ Thau kinevezését l. MNL OL E 280 1695. júl. nro. 20.

segítő személyzet is működött: a Budai Kamarai Adminisztrációnak a 17. század végén csak Budán, mintegy 50 alkalmazottja volt. A kamara irodáján dolgozó tisztviselők mellett lovas kerülők, kamarai huszárok, kasznárok, pékek dolgoztak a városban. A Magyar és a Szepesi Kamara 17–18. századi archontológiája Fallenbüchl jóvoltából kiválóan megismerhető,⁴⁷ de talán érdemes volna összegyűjteni a többi pénzügyigazgatási szerv tisztviselőinek névsorát is, hogy teljesebb képet kapjunk a korszak kamarai hivatalnokairól.

Összegzés

A kamarai igazgatás terén a török háborúk lezárásának tekinthetjük, hogy a magyar országgyűlés az 1715. évi 18. törvénycikk⁴⁸ értelmében nemcsak a Szepesi Kamarának a Magyar Kamarától való szoros függését, de a korábbiakban részletesebben tárgyalt budai, aradi és eszéki inspekcióknak a Magyar Kamara alá tartozását is elrendelte. A magyar levéltári és történeti szakirodalom az elmúlt bő száz évben gyakorta hangoztatta, hogy a Magyar Kamara területi illetékességének csorbítása a magyar rendiség egyik nagy sérelme volt. A Magyar Kamara elnöke, Erdődy Kristóf a 18. század elején többször is kezdeményezte, hogy illetékessége az egész országra kiterjedjen. Beadványaiban nehezményezte, hogy bár a magyar törvények erre kötelezik ezeket a szerveket, mégsem ismerik el a Magyar Kamara fennhatóságát. A kérdést egyébként az 1708. évi országgyűlésen is tárgyalták, de az Udvari Kamara végül is csak a Budai Kamarai Adminisztráció felszámolásába egyezett bele. Figyelemreméltó, hogy a terület visszacsatolását a Magyar Kamara alá már pénzügyi okból sem ellenezte, amit — a területről várt nagy jövedelmekre való tekintettel — korábban oly gyakran hangoztatott. Talán érthető a kérdés politikai vonulata is, hiszen a Rákóczi-szabadságharc idején ez a rendelkezés kézzel fogható eredménynek minősült.⁴⁹

A magyar országgyűlés is szentesítette tehát a kialakult gyakorlatot, amely már nem tette szükségessé, hogy a hadi célokra fordított jövedelmeket az Udvari Kamara közvetlen felügyelete alatt, központosítva kezeljék. Külön megjegyzendő, hogy a törvény megvalósulása még évekig elhúzódott, hiszen ahogy láttuk, az 1741. évi 14., 18. törvények végrehajtása során elrendelték többek kö-

⁴⁷ *Fallenbüchl Zoltán*: A Szepesi Kamara tisztviselői a XVII–XVIII. században. Levéltári Közlemények 38. (1967) 193–236., *Uő*: A Magyar Kamara tisztviselői a XVII. században. Levéltári Közlemények 39. (1968) 233–268., *Uő*: A Magyar Kamara tisztviselői a XVIII. században. Levéltári Közlemények 41. (1970) 259–336.

⁴⁸ Az 1715. évi 18. törvénycikk „hogy a magyar kamara az udvarival egyenjogú legyen s attól ne függjön” kimondja, hogy „2. § Egyébiránt, hogy ez a magyar kamara a király szolgálatában annál sikeresebben működhesse, azt is kegyelmesen elrendelte, hogy a szepesi igazgatóság mostantól jövőre a magyar kamarától függjön, s ezenkívül a budai, eszéki, aradi, szegedi, s minden más a magyar korona alatt létező igazgatóságok, felügyelőségek és tisztségek az országgyűlés bevezése után mielőbb az alá kerüljenek, nemkülönben, hogy az ellenőri hivatalok, mivel a király hasznára nincsenek s a fölösleges kamarai tisztek is megszűnjenek.” L. Corpus juris Hungarici. Magyar törvénytár. 1000–1895. 1657–1740. évi törvénycikkek. Szerk. Márkus Dezső. Ford. Tóth Lőrinc, közrem. Kolosvári Sándor és Óvári Kelemen magyarázatokkal és utalásokkal kíséri Márkus Dezső. Bp. 1900. 451.

⁴⁹ *Nagy I.*: A Magyar Kamara i. m. 25.

zött a só- és bányáügy, illetve a szlavóniai és szegedi provizorátus Magyar Kamara alá rendelését is. Hasonlóan több 16–17. századi, a magyar országgyűlés által hozott törvénycikkhez, most is meg kell állapítanunk a törvény igény jellegét. Kézzelel foghatónak minősült és gyorsan végbement a Budai Kamarai Adminisztráció felszámolása, ugyanakkor az aradi, szegedi és eszéki felügyelőségek integrálása a Magyar Kamarába évtizedekig is elhúzódott, vagy meg sem valósult. Meg kell jegyeznünk ugyanakkor, hogy a sóügy átszervezése az 1740-es években lezajlott, és a sóbányászatból és a sóértékesítésből származó jövedelem a Magyar Kamara legjelentősebb jövedelemforrásává vált.

Zárásként megállapítható, hogy az 1670-es évekig kétpólusú magyarországi kamarai rendszer a török kiűzésével párhuzamosan további pénzügyigazgatási szervekkel gyarapodott, amelyek legfontosabb feladatai a hadszíntérré vált országban szolgáló hadsereg ellátásának közvetlen biztosítása és a kincstári jogok érvényesítése voltak. Területi illetékességük a hadi helyzet és az aktuális személyi feltételek változása miatt gyakran módosult. Az új kamarai adminisztrációkat egyre szorosabb függésben, gyakran szinte „kézi vezérléssel” működtették Bécsből, felettes hatóságuk ugyanis közvetlenül az Udvari Kamara volt. A 17. század végére igencsak jellemző, hogy minél erősebb volt az adott kamara esetében ez a függő viszony, a bevételek annál nagyobb hányadát fordították közvetlenül katonai kiadásokra. A kamarai alkalmazottaknak nemcsak a mindennapi nehézségekkel kellett megbirkózni, de meg kellett találni az egyensúlyt saját munkájuk, a betelepülő új lakosság, valamint a katonaság háromszögében. A III. Károly uralkodása alatt végrehajtott pénzügyi átalakítások a kamarai szervek munkájára is hatással voltak, ezek sorában külön ki kell emelni a kamarák pénzkezelésének csorbítását. A 18. század közepi békésebb viszonyok és a korábbi századhoz képest a magyar rendiséggel szembeni kompromisszumkészebb politika már nem tették szükségessé, hogy Bécsből közvetlenül irányítsák a magyarországi kamarákat, ezért Mária Terézia uralkodása idején megindulhatott a Magyar Kamara illetékességének kiterjesztése az egész országra, illetve kizárólagos felügyeletére az ország kamarai jövedelmei felett. Az érdekellentétekkel terhelt folyamat ugyanakkor — mint az a központi kormányzat és magyar rendiség képviselői között oly sok más területen látható volt az elmúlt századokban — nem zajlott zökkenőmentesen és hosszú évekig, évtizedekig elhúzódott.

CHANGES IN THE HUNGARIAN CHAMBER SYSTEM FROM THE EXPULSION
OF THE OTTOMANS UNTIL THE REIGN OF MARIA THERESIA

by András Oross
(Summary)

The Hungarian chamber system, which had remained basically bipolar up to the end of the 17th century, assumed further elements parallelly to the expulsion of the Ottomans from the country. The most important duties of the chambers were to secure directly the provision of the army and to enforce the rights of the treasury. Their territorial competences underwent frequent

changes due to modifications in the military situation and the actual personal conditions. The new chamber administrations were ever more closely subjected to control from Vienna, as their immediate superior authority was the Court Chamber itself. The financial transformations introduced during the reign of Charles III (VI) (1711–1740) influenced the working of the chamber organisation as well, before all the checks put on their administration of monetary affairs. The more peaceful conditions which prevailed around the middle of the 18th century, and a central policy which treated more tolerantly the Hungarian estate opposition, made an immediate control of the Hungarian chambers from Vienna unnecessary. Consequently, under Maria Theresia (1740–1780) the competence of the Hungarian Chamber could gradually be extended to encompass the entire country, and its control over the country's chamber revenues made exclusive. Laden with serious conflicts of interests, however, this process was far from smooth, and drew on for several years.